KERESZTYÉN IGAZSÁG

A Ω

XI. ÉVFOLYAM ◆ GYŐR ◆ 1944 ◆ FEBRUÁR ◆ 2. SZÁM

TARTALOM: Az életnek kenyere. Balikó Zoltán. — **Mit tanult Luther az imádkozó Máriától?** Benczúr László. — **Az upsalai találkozó.** Vajta Vilmos. — **A magyar irodalom népfőiskoláinkon.** Belohorszky Ferenc. — **Korunk társadalmi válsága.** Ferdinánd István. — **Botránykövek a zsoltárokban.** Saarisalo Aapeli. — **Széljegyzetek. — Írók, könyvek.**

KERESZTYÉN IGAZSÁG

AZ EVANGÉLIKUS ÉRTELMISÉG FOLYÓIRATA

Felelős szerkesztő és kiadó:
Lic. Dr. KARNER KÁROLY.

Szerkesztő bizottság
D. Dr. PRÖHLE KÁROLY
elnöklete alatt:

Dr. Ajkay István, Benczúr László, Budaker Oszkár,
Dezséry László, Dér Zoltán, Groó Gyula,
Gyarmathy Dénes, Járosi Andor, Joób Olivér,
Dr. Kiss Jenő, Dr. Mády Zoltán, Mórocz Sándor,
Rozsondai Károly, Révész István, Scholz László,
Dr. Sólyom Jenő, vitéz Sréter Ferenc, Szabó József,
Várady Lajos, Vargha Sándor, Veöreös Imre,
Dr. Vető Lajos, Dr. Wiczián Dezső, Wolf Lajos,
Zászkaliczky Pál.

MEGJELENIK MINDEN HÓ ELEJÉN

Előfizetési ár: egész évre 10 P, félévre 5 P, egyes szám 1 P.
Postatakarékpénztári csekkszámla 45.031.

Szerkesztőség: Sopron, Arany János-u. 9.
Budapesti szerkesztőség: XI., Tétényi-út 9.
Kiadóhivatal: Sopron, Arany J. u. 9.

Közlemények utánnyomása a szerkesztőség engedélye nélkül tilos.

Az életnek kenyere!

Napról-napra súlyosabb a *kenyérkérdés* gondja. A háború végén egyenesen válságos lesz. Az egyháznak tudnia kell ezt. Hiszen Isten is számontartja. Nem véletlen, hogy a Miatyánk kérései kellős közepén helyet foglal a mindennapi kenyér. Szükségünk van rá. Nem élhetünk nélküle. Jézus megvendégelte az éhező sokaságot. Az egyház részéről az igének és a kenyérnek kettéválasztása *rajongás*. Ha az Úr gondot visel rólunk s megadja nékünk mindennap a kenyeret, mi ne merészeljünk úgy beszélni a kenyérről, mint valami alantas, profán dologról, aminek nincs helye az egyházban. A szocializmus azért tudott tömegeket hódítani hitetlen zászlaja alá, mert az egyház többékevésbé elzárkózott a mindennapi kenyér gondja elől.

Isten azonban nemcsak gondot visel rólunk, hanem egyetlen Fia árán meg is váltott bennünket. A kenyér mellett ott kell lennie az igének. Az egyháznak harcolnia kell ezért. Itt tárul fel a szocializmus elégtelensége és minőségi alárendeltsége. A puszta kenyér nem boldogítja az embert. Ezért Jézus a megvendégelt sokaság előtt magára mutat: *„Én vagyok az életnek kenyere!"* (János 6, 48.). A lisztből gyúrt és sütött kenyér a vegetatív életet tartja fenn, ezért szükséges és fontos. De ez az eledel „elvész" s akik *csak* ezzel táplálkoznak, „meghalnak". Az újtestámentomi görög nyelvben két szóval jelölik az életet. Az egyik azt az életet jelenti, amit születésünkkel kaptunk s amelyikre oly nagyon vigyázunk, ez a „biosz". A másik jelenti a Krisztusban kapott új életet, az *örök* életet s ez a „zóé". Aki pusztán a biotikus életét táplálja a földi kenyérrel, a halálban marad. Jézus az életnek, a zóénak a kenyere. Aki ezzel táplálkozik, nem lát halált soha örökké!

Jézusban eltéphetetlenül egybefonódik a kettő: az ige testté lett! Nem úgy visel rólunk gondot az Úr, hogy megtagadná tőlünk az örök életet. Viszont nem teszi semmivé a természet rendjét azzal, hogy szent Fia véréért megbocsát és örök életet ád. Hogyan merészelnénk mi másképen tenni? Szemeink Jézusra tekintenek, amint a szegényekről, inségesekről leveszi az éhség terhét, de Őt kell látnunk az oltáron is, amint megtöretett testét és kiontott vérét adja nékünk, hogy levegye rólunk a bűnnek terhét.

Kicsoda lehet boldogabb nálunk? Időben és örökkévalóságban ugyanazon kéz táplál. Azért, ha testi és lelki éhség gyötör, amint kell is, hogy gyötörjön minden nap, nézz Jézusra! Önmagára mutat és teljes evangéliumot hirdet:

„Én vagyok az életnek kenyere!"

Balikó Zoltán

Mit tanult Luther az imádkozó Máriától?

Az imádkozó Mária képét Lukács rajzolja meg evangéliumában. Nem azt tudjuk meg Lukácstól, vajjon *hogyan* imádkozott Mária; magában, vagy fennhangon, szemét eltakarva, vagy összetett kézzel, térden, vagy állva. Lukács azt írja le, hogy *mit* imádkozott Mária.

Ezt az ő imádságát — a latin fordítás kezdő soráról — Magnificatnak nevezték el. Magyarul így hangzik:

Magasztalja az én lelkem az Urat
És örvendez az én lelkem az én megtartó Istenemben.
Mert reá tekintett az ő szolgáló leányának alázatos állapotjára, mert ímé mostantól fogva boldognak mondanak engem minden nemzetségek.
Mert nagy dolgokat cselekedék velem a Hatalmas; és szent az ő neve!
És az ő irgalmassága nemzetségről nemzetségre van azokon, akik őt félik.
Hatalmas dolgot cselekedék karjának ereje által, elszéleszté az ő szívök gondolatában felfuvalkodottakat.
Hatalmasokat döntött le trónjaikról és alázatosakat magasztalt fel.
Éhezőket töltött be javakkal és gazdagokat küldött el üresen.
Felvevé Izraelnek, az ő szolgájának ügyét, hogy megemlékezzenek az ő irgalmasságáról, (amiképen szólott volt a mi atyáinknak), Ábrahám iránt és az ő magva iránt mindörökké. (Lukács 1, 46—55.)

Nem a költői fantázia, hanem a tapasztalás adja Mária ajkára ezt a költőien szárnyaló imádságot. Akkor születik ez az imádság, mikor Mária arról értesül, hogy az Úr kegyelmébe fogadta és őt választotta ki Jézus anyjává. Egyáltalán nem tartja magától értetődőnek azt a választást, csak csodálkozni tud rajta. Ez a csodálkozás forrása minden szavának. Istent végtelenül nagynak érzi, magát végtelenül kicsinek és semminek és mégsem semmi, mert az Úr kezében az ő kicsinysége lesz az a mustármag, mely által országát és hatalmát példázza az ember előtt.

Mária boldog felfedezését Luther így foglalja össze: „*Isten olyan Úr, akinek semmi másra nincsen gondja, csak arra, hogy az alábbvalót felemelje és a magasan állót megalázza. Röviden: lerontsa, amit mi alkottunk és megépítse, amit mi lerontottunk.*“

Ez természetesen nemcsak Mária tapasztalata. Sokan tapasztalták Mária előtt és Mária óta azok, kiket Isten és nem e világ lelke vezérelt. Luther is ezt tapasztalta. Nem véletlen, hogy éppen abban az időben, 1520-ban kezd magyarázatokat írni Mária imádságáról „Magnificat“ címen, mikor a wormsi birodalmi gyűlésen császár, választófejedelmek és főpapok előtt kell neki, a senki kis szerzetesnek, szegény bányász ember fiának képviselnie az evangéliom ügyét.

Luther egyáltalán nem tartotta természetesnek, hogy Isten választott eszköze lett a reformáció munkájának elvégzésében. Mikor Wormsban a gyűlésen bizonyságot kellett tennie Krisztusról, egyáltalán nem érezhette magát olyan dacos hősnek, mint amilyennek később szerte a világon szobrait megmintázták, inkább megilletődött kis emberke volt, aki mégis teljes odaadással állott Isten rendelkezésére és Máriával együtt imádkozhatta:

„... nagy dolgokat cselekedék velem a Hatalmas és szent az ő neve!" — Maga írja: „Egészen véletlenül, akaratom ellenére kerültem bele ebbe a perpatvarba, Isten a tanum."

A Magnificat-hoz írt magyarázatoknak még az is érdekessége, hogy János Frigyesnek, a későbbi szász választófejedelemnek írja Luther. Egy olyan embernek tehát, aki méltósága és gazdagsága következtében a hatalmasok és gazdagok közé tartozik. Azért állítja az emberi és politikai szempontból oly kevéssé számba jövő Máriát szeme elé, hogy az emberi hatalommal és nagysággal evangéliumi mérték szerint élhessen. Ilyen módon azonban nagy vígasztalást és erősítést nyujt a kicsinyeknek, az alacsony sorsban levőknek és a névtelen nyomorultaknak.

Ennek a cikknek a keretében nem lehet célunk a magyarázatok részletes ismertetése. E helyett inkább feleletet keresünk arra a kérdésre, mi az a vígasztalás, amit a ma élő „alázatos állapotban" lévő ember, és mi az az intés, amit a ma élő „szíve gondolataiban felfuvalkodott" hatalmas ember olvashat ki Luther soraiból.

I.

Kicsoda voltaképen az *alázatos állapotban* lévő ember, aki vígasztalást kaphat itt? — ez legyen első kérdésünk. Luther nagyon élesen felel. *Nem a megalázkodó emberről van szó.* Nem arról van szó, hogy Mária a szerénység és alázatosság erényéért kapott kitüntetést és jutalmat Istentől. „Hogy is lehet ezt a tiszta, egyenesgondolkodású hajadont úgy feltüntetni, mintha alázatos voltával dicsekednék Isten előtt!" — kiált fel Luther. A latin szövegű imádság humilitas szavát alacsony sors-nak fordítja és azt mondja: „Humilitas voltaképen *állapotot* jelent, még pedig olyant, amelyben megvetettek, kutyába vettek, kicsinyek vagyunk, olyanok, mint a betegek, szegények, éhezők, szomjuhozók, foglyok, szenvedők és haldoklók. Ilyen volt Jób a megpróbáltatásban, ilyen volt Dávid, mikor letették a trónról, ezt találjuk Krisztusnál és minden keresztyénnél a nyomorúság idején."

Gondoljunk most hazánk sok felől szorongatott állapotára, egyházunk kisebbségi és szórványsorsára és életünknek azokra a pillanataira, mikor elkerültek az emberek, mikor nyilvánvaló igazunkat kellett elhallgatnunk, mikor Reményik szavaival nem az alázat, hanem a megalázottság fiai voltunk — senkik és semmik — s akkor fogalmat alkothatunk arról, hogy mit ért Luther a humilitas-on, az alacsony sorson, vagy ahogy a magyar bibiia fordítja: alázatos állapoton.

Ez a humilitas, ez az alacsony sors az a mélység, amelytől az ember iszonyattal és undorral fordítja el fejét és ismét csak ez az, amire Isten reátekint, „mert Istennek éppen az a szokása, hogy a mélységbe, a tűrhetetlen dolgokra néz". „Ő ugyanis, mivel a legmagasabb és nincs felette már senki, nem nézhet maga fölé, de oldalt se nézhet, mert mellette sincs senki hozzá hasonló. Szükségképen arra kényszerül, hogy önmagába és maga alá nézzen s minél mélyebben van valaki alatta, annál jobban látja. A világ és az ember szeme azonban éppen fordítva tesz..."

Ez a mélyen levőknek, az alázatos állapotban levőknek a vígasztalása. Ezt vette észre Mária és ezt vette észre Luther is. Ezt kell észre vennünk nekünk is, ha vígasztalást akarunk. Vígasztalás tehát van a senkik

és semmik számára, még pedig abban, hogy „amint Isten kezdetben a világot semmiből teremtette — ezért nevezzük őt Teremtőnek és Mindenhatónak — ugyanúgy jár el ma is. Minden munkája a világ végezetéig abból áll, hogy a semmiből, abból, ami kicsiny, megvetett, nyomorult és halott, csinálja a valamit, valami drágát, dicsőt és elevent..."

A külszín azonban és a látszat mást mond. Mintha Isten inkább az erőseknek segítene, a hatalmasok és szerencsések oldalán állna. Isten ugyan reátekint a nyomorultakra és felmagasztalja őket, de nem ülteti mindjárt a hatalmasok és erősek székébe azokat, akiket onnan ledöntött. „Nem, — mondja Luther, — inkább azt adja meg nekik, hogy Istenben és a Lélek által a trónszékek és hatalmasságok fölé emeltetnek és bírái lesznek mindennek itt és a túlvilágon." Mikor Isten karja Lutherrel hatalmasan cselekszik, nem emeli őt a pápai trónra, egyházból és államból kiközösítetté teszi s György lovag néven kell megbújnia Wartburgban. Mégis ítéletté lesz pápa és császár felett egyaránt. Máriából sem lesz királynő, mikor az Úr reátekint az ő alázatos állapotára, nem is követel különös tiszteletet, hanem „ugyanúgy jár és tevékenykedik a háznál, mint annak előtte; megfeji a tehenet, főz, elmossa az edényt és ugyanúgy tesz-vesz, mint egy cseléd, vagy háziasszony aprólékos és lenézett dolgokkal elfoglaltan, mintha nem is adna a mértéktelen nagy kegyelemre és ajándékra." Istennek a karját ugyanis, mely által hatalmasan cselekszik, *csak a hit* tudja észre venni. „Az igazakat sokszor megfosztja erejüktől és hagyja, hogy elnyomják őket, úgyhogy mindenki azt gondolhatja, végük, nem bírják már tovább, de erejével éppen akkor van legközelebb hozzájuk, oly rejtetten és titokban, hogy azok maguk sem érzik meg legtöbbször, akik az elnyomatást szenvedik; úgyhogy teljesen a hitre utalja őket, mert ahol az emberi erő elhagy, ott áll be Istennek ereje, ha van hit és arra való várakozás."

II.

A második kérdésünk az, hogy kik azok a *hatalmasok,* akiket Isten trónjaikról ledönt, kik azok a szívük gondolatában felfuvalkodottak, akiket szétszéleszt? — Luther a következőkre gondol: elsősorban uralkodókra és politikusokra, azután jogászokra, anyagi tőkével rendelkezőkre, mint amilyenek a gazdagok, és szellemi tőkével rendelkezőkre, mint amilyenek a műveltek, tanultak, a kiváló vallási és erkölcsi tulajdonságokkal rendelkező emberek. Különösen a politikusok ellen használ merész szavakat. „Nem véletlen, hogy olyan kevés igaz embert jegyez fel a Szentírás a királyok és fejedelmek között." Írja mindjárt az első lapokon. „Ritka vad a menyországban a fejedelem" — idézi máshol a közmondást. „A világot vérrel és nyomorúsággal töltik meg és azt vélik, jogosan és helyesen cselekszenek, mert igazuk van." Legélesebben talán mégis azokról szól, akiket vallásosságuk és erkölcsi kiválóságuk tett „szívük gondolatában felfuvalkodottá." Isten ezeknek különösképen ellenségük, — mondja.

Támadja az uralkodókat, politikusokat, de *nem az államot,* a trónt, a politikát, a hatalmat magát. Nem anarchista. „Jegyezd meg, — figyelmeztet, — Mária nem azt mondja, hogy Isten a trónszékeket széttöri, hanem, hogy a hatalmásokat ledönti trónjaikról... Mert amíg fennáll a világ, szükség van felsőbbségre, kormányzatra, hatalomra és trónszékre."

Támadja a jogászokat és azokat, akik a jogot mereven érvényesítik, de *nem a jogot* magát. Ezt Isten egyik legmagasztosabb teremtményének mondja. „A jog jó dolog és Isten ajándéka; ki kételkedik ebben.“ Támadja a tőkéseket is, de *nem a magántulajdont,* nem hirdet szociális forradalmat. Támadja a műveltet, de *nem a műveltséget,* a vallás hőseit és hatalmasait a szenteket, de *nem a vallást és a szent életet.*

Mindezt azért kell világosan tisztázni, mert Luthert és vele a lutheranizmust sokan vádolják ma, hogy mind azzal szemben, ami a politika, a jog, a gazdasági élet és a kultúra területére tartozik, tartózkodó magatartást tanusít, és az életnek ezeket a területeit magukra bízva, visszahuzódik egy úgynevezett belső körre azzal a jelszóval, hogy a politikai életbe nem szól bele. A jog valami istentelen sötét tudomány, csak a jogászokra tartozik és a kultúra, a művelődés iránt érzett tevékeny felelősség az úgynevezett kultúrprotestantizmus tévelygése.

A hiba nem a politikában, a jogban, a magántulajdonban, a kultúrában van, — hiszen ezek mind Isten drága teremtményei. A hiba bennünk van. A szemünkben. Abban, ahogy mi ezekre a teremtményekre tekintünk. Ádám és Éva esetét hozza fel. A bűneset után is Istennek ugyanazokat a teremtményeit látták, mint előtte, csakhogy közben *kinyilt a szemük.* Azáltal válnak ezek a teremtmények démoni romboló hatalommá, hogy mi beteges vággyal nyulunk feléjük. Kezünkben akarjuk tartani a teremtményeket, de a Teremtőre nincs szükségünk. A szentek hibájául is azt rója fel, hogy „több örömük telik az üdvösségben, mint az Üdvözítőben, az adományban, mint az Adakozóban, a teremtményekben, mint a Teremtőben“. Így alakul ki a hatalmas ember — mai kifejezéssel élve *az emberfeletti ember* — így jelenik meg a földön „az ő szíve gondolatában felfuvalkodott“ ember, akit Isten megaláz. Ez az embertípus ma legvilágosabban az ú. n. nagy emberekben áll előttünk, nagyhatalmú politikusokban, pénzemberekben és lángelmékben, de ott él mindnyájunk szívében is. Gondoljunk arra, hogy a hatalomtól megittasodottan nemcsak azok az emberek cselekedhetnek, akiknek milliók felett van hatalmuk, hanem azok is, akik csak néhány liter tej, vagy néhány mázsa tüzelő elosztása felett, vagy egy hivatali ajtó kilincsének kinyitása és becsukása felett birnak hatalommal. Ne gondoljuk, hogy csak kívül, a világtörténelem porondján jelenik meg a hatalmas, a szíve gondolataiban felfuvalkodott ember és a szívünkben nem. És ne gondoljuk, hogy Isten csak a történelemben dönti le trónjáról a hatalmast és a szívünkben nem.

Az a kérdés, hogy miként történik ez a levettetés. Ugyanúgy, ahogy az alacsonysorsúak felemeltetése. Csak a hit által megragadhatóan. A látszat sokszor mutat mást. „Mert a hatalmasokat nem pusztítja el olyan hirtelen, mint ahogy megérdemelnék; hagyja őket egy darabig futni, míg hatalmukat a legmagasabbra és legvégsőbbre nem fokozzák.“

* * *

Végül még egy kérdést tegyünk fel Luthernek *Mária személyével* kapcsolatban. A keresztyéneknek egy jó része Jézus mellé az oltárra helyezi Máriát, nevét épp úgy segítségül hívja, mint Jézusét, a megváltásban fájdalmai által Jézus társává teszi — gondoljunk csak a tőrrel átszúrt szívű Mária-képekre, — s őt az ég királynőjének nevezi. Ezek a

mi hazánkat Magyarországot is Regnum Marianumnak nevezik, a szentistváni gondolat alatt azt értik, hogy a magyar korona első királyunktól Máriának felajánlott korona, sőt ennek értelmében ma is ajánlanak fel városokat néki, amint nem olyan régen Kassa városával történt. Mit mond Luther a Szentírás alapján most már mindezekről?

„Hogy is lehet egy teremtmény méltó arra, hogy Isten anyjává legyen? Sokan fecsegnek ugyan arról, hogy Mária méltó volt erre az anyaságra. Én azonban inkább hiszek neki magának, mint nekik. Ő pedig arról beszél, hogy az ő alacsony állapotára rátekintett az Úr... Amint hogy annak a fának, melyet alkalmasnak láttak arra, hogy keresztet ácsoljanak belőle és Istentől erre volt kiszemelve, semmi érdeme és méltósága nem volt, ugyanígy nem volt valami különös érdeme Máriának sem erre az anyaságra azon túl, hogy egészsége alkalmassá tette rá." „Mária nem akar istennő lenni, nem tesz ő semmit, Isten tesz mindent." „Én csak a műhely vagyok, amelyben ő dolgozik; magam semmit sem alkottam a művön, — mondja Mária Luther parafrázisa szerint, — ezért ne dícsérjen senki, hogy Isten anyjává lettem, Istent és az ő munkáját kell helyettem dícsérni."

Miért foglalkozik tehát Luther Mária személyével? — azért „mert tapasztalatai és szavai példája által megtanít minket, miként kell Istent megismerni, szeretni és dícsérni." — *Mária tehát példa.* Példa arra, hogy az alázatos állapotban lévő ember miként hihet abban az Istenben, aki épp az alázatos állapotúakra tekint rá. Példa arra, hogy miképp lesz az ember Isten előtt egyedül hite által igazzá. Ebből a szempontból *Mária az egyik legprotestánsabb asszony a Biblia összes női alakjai között.*

János Frigyes szász választófejedelem, akinek Luther a Magnificatot ajánlotta, arra kérte a reformátort, hogy imádkozzék érette. Luther ezt bizonyára meg is tette. Az ajánló sorokban azonban arra figyelmeztet, hogy nem szabad túlságosan ráhagyatkoznunk a mások érettünk való imádságaira, hanem elsősorban magunk éljünk imádkozó életet. Azt hiszem, ezek a sorok senkit sem fognak arra vezetni, hogy Máriához forduljon ezzel a kéréssel „Imádkozzál érettünk bünösökért", hiszen a Magnificatnak egész ismertetése inkább arra szeretne elvezetni mindnyájunkat, hogy hozzá hasonlóan, mi magunk imádkozzunk így: „Magasztalja az én lelkem az Urat és örvendez az én lelkem az én megtartó Istenemben..." Lehet így imádkozni akkor is, ha nagyon mélyen, alacsony sorban vagyunk. Lehet ma is, mert „Isten olyan Úr, akinek semmi másra nincsen gondja csak arra, hogy az alábbvalót felemelje és a magasan állót megalázza. Röviden: lerontsa, amit mi alkottunk és megépítse, amit mi lerontottunk."

Benczúr László.

„Aki igazán alázatos, az sohasem tudja, hogy ő alázatos. Mert aki számontartja alázatosságát s benne gyönyörködik, az egyszerre felfuvalkodottá lesz. Azért az igazi alázat nem önmagával foglalkozik, hanem szüntelen elfoglalja magát a kicsinyek szolgálatában." (Luther)

Az upsalai találkozó.*)

A lutheri reformáció győzelméért vívott svédországi harcok folyamán 1593 januárjára Károly herceg Upsalába gyűlésbe hívta össze a svéd papság vezetőit. A hívó szóra 306 pap érkezett meg az ország különböző részeiből. Ezenkívül a teológiai professzorok, az állami tanács s a nemesség egy része jelent meg. A találkozó kezdete 1593 február 25-ére volt kitűzve. Természetesnek látszott, hogy az új liturgiát el fogják vetni. A kérdés csak az volt, hogy ez milyen radikálisan fog történni. A gyűlés résztvevői között ugyanis ott voltak azok a püspökök, akik meghódoltak III. János törekvéseinek, s egészen természetes volt, hogy a papság körében is akadtak nagy számmal olyanok, akik jobb parókia kedvéért alkalmazkodni tudtak az államhatalom törekvéseihez. A kérdés most az volt: lehetséges-e az ellentétek elsimulása, a harcoló felek kibékülése és ily módon a svéd egyház egységének megőrzése? Avagy részekre szakad az egyház s a továbbiakban vallási harcok talajává lesz-e Svédország? Ebből a szempontból mutatkozott fontosnak, hogy már kezdettől fogva helyes mederben induljanak meg a tárgyalások. A tanácskozások elnökévé megválasztott Botniensis Nicolaus személyében ugyan a liturgia ellenzője jutott a vezetéshez, de a találkozó menete alatt igazi tárgyilagosságról tett tanúságot.

a) *A hitvallás kérdése.* A fentiekben már rámutattam arra, hogy a megreformált svéd egyháznak egészen az upsalai találkozóig nem volt általánosan elfogadott hitvallási irata. A tanácskozásokon éppen ezért ez a kérdés került legelőször megbeszélésre. A Szentírás tekintélyének megerősítésére vonatkozólag az elnök hét tételt szövegezett meg, amelyek szerint a Szentírás a Szentlélektől származik, hitünk egyedüli normája s minden megbeszélés alapja. Az egyházatyák és tradició nem állítható egy vonalba a Szentírással. Ezek a hitnek csak tanúi (testes) és nem bírái. Az utolsó tétel az apostoli, niceai és athanasiusi hitvallást mint az óegyház igaz tanításának kifejezőit ismerte el.

A tételek felolvasása után sor került az Ágostai Hitvallásnak pontról pontra való megbeszélésére. Az elnök minden cikkelyt megmagyarázott, s a papság felszólítást kapott arra, hogy eltérő vélemény esetén nyiltan mondja meg álláspontját. Az úrvacsoráról szóló cikk tárgyalásánál a hercegség és a liturgia-ellenes papok nevében a nagynevű s a harcokban vezetőszerepet játszó Jonae Petrus püspök szólalt fel: kifejtette, hogy az őket ért vádak a kálvinistákhoz való közeledésre vonatkozólag teljesen alaptalanok, s a tiszta lutheri tanításhoz kívánnak hűek maradni.

Amikor ily módon elkészültek az Ágostai Hitvallás megbeszélésével, az egész gyülekezet egyhangúan kijelentette, hogy ezen hitvallás mellett kíván megmaradni életre-halálra. Ezután a püspökök és az országtanács nevében elhangzott a nyilatkozat, amely szerint: „a találkozó neve alatt nem szükséges új hitvallásnak létrejönnie, hanem az Ágostai Hitvallást kell elfogadott hitvallásnak tekinteni, mivel senki sem tudna megírni vagy szerkeszteni ezzel egyértékűt". Ezután az összes résztvevők helyükről fel-

---

*) L. januári számunkban „Svédországi harcok a lutheri reformáció győzelméért" c. cikkünket.

emelkedve, kezüket felemelve megerősítették, hogy az Ágostai Hitvallást saját hitük kifejezőjének tekintik s ezt megvédik életre és halálra. Az elnök ehhez megrendülve tette hozzá e szavakat: „Svédország ma egy emberré lett, most mindnyájunknak egy Istenünk és egy Urunk van!"

b) *A liturgikus kérdések.* A tanításra vonatkozó egyesség létrejötte után már könnyebbnek tűnt a liturgikus kérdésekre vonatkozó állásfoglalás, hiszen már az Ágostai Hitvallás magyarázata közben természetes módon szóba kerültek liturgikus kérdések. Az elnök most felszólította a jelenlevőket, hogy „amennyiben valaki érveket tudna felhozni a liturgia mellett (t. i. III. János liturgiája mellett) s be tudná bizonyítani, hogy a szóbanforgó liturgia jó, az lépjen elő és hallassa magát." Mikor mindezek a felszólítások hiábavalóknak bizonyultak, az elnök megállapította, hogy noha az összegyültek legnagyobb része éveken keresztül használta a liturgiát, nem akadt egyetlen egy sem, aki ennek védelmében valamit is fel tudott volna említeni. Egyhangú határozattal elvetették tehát a „vörös könyvet", mint amely „a valóságban teljesen megegyező a pápista misével". Ennek megtörténte után kellett előlépniök azoknak, akik a liturgia védelmében harcoltak, hogy megkövessék az egyházat.

Mindennek természetes következménye az volt, hogy visszatértek a liturgikus harcok előtti állapotokra. Ily módon Petri Laurentius egyházi rendtartása mint az egyház liturgikus életének szabályozója nyert elismerést. Ez azt jelentette, hogy a liturgikus kérdésekben józan konzervativizmus jutott érvényre, noha éppen a liturgikus harcok következményeként könnyen az ellenkezője történhetett volna meg. A találkozó határozata azonban megállapítja, hogy sok visszaélés követte a ceremóniákat (pl. gyertyák, elevatio, miseruha stb.), s éppen ezért „egyértelműleg és egyakaratúlag elhatározza, hogy a gyülekezeti papok, valamint a püspökök látogatásaik alkalmával a legszorgalmasabban tanítsák a híveket (a ceremóniák helyes használata) felől s intsenek arra, hogy a visszaéléseket elhagyják. Ha azonban megbizonyosodtak a felől, hogy a visszaélések nem szüntethetők meg a nélkül, hogy maguk a ceremóniák is el ne vétetnének a (gyülekezetek) szemei elől, a püspökök ... tanácskozzanak a felől, hogy idővel botránkozás és egyenetlenség nélkül, a ceremóniák csendben eltávolíttassanak". Az exorcismusnak a keresztségben való használatára vonatkozólag, amely körül szintén sok vita volt, megállapítja a határozat, hogy „a keresztyén szabadság szerint használható".

A fentebbiekben már említettem, hogy a tárgyalás folyamán a sokat vitatott liturgiát „pápistának" bélyegezték. A határozat ezekhez még hozzáteszi: „A szakramentárius, zwingliánus, kálvinista, valamint újrakeresztelő és más eretnek tévelygéseknek mindnyájan ellene mondunk". Utóbbi főleg azért volt kívánatos, mert a liturgia ellenzőit, Károly herceggel együtt gyakran kálvinizmussal vádolták. Mikor azután a gyülekezet kifejezte a kálvinista tévelygésnek a határozott elvetését, a herceg még így erősítette meg lutheri hitét: „Vegyétek be őket is a pokolbeli ördöggel együtt, mert hiszen ő is az ellenségeim közé tartozik".

c) *Egyéb kérdések.* A fenti főkérdések letárgyalása után még az egyházfegyelem kérdésére vonatkozólag utaltak az egyházi rendtartás meglevő határozataira, amelyen kívül a püspökök jogosultak határozni. Mindezeknek megállapítása után pedig az új érsek megválasztására került

sor. Nagy többséggel Angermannus Ábrahám megválasztása mellett döntöttek, aki hosszú évek üldöztetéseivel, kitartó harcával tette magát méltóvá az újból egységre talált svéd egyház lelki vezetésére.

Az utolsó tanácskozásra március 19-én gyültek össze a találkozón résztvevők. A herceg és a papság egyaránt jóváhagyták a találkozó határozatait, amely most már kész szövegében került felolvasásra. A herceg záróbeszéde még egyszer utalt arra, hogy ezzel életre-halálra kötelezték el magukat az evangélium ügye mellett. Végül felolvasta a trónralépő Zsigmond király Lengyelországból küldött levelét, amelyben biztosít mindenkit, hogy az ország vallását háborgatni nem fogja.

Ezután került sor az upsalai találkozó határozatának aláírására. A határozatot az országban körülküldözték, s az aláírók között ily módon Károly herceg és Gusztáv szász herceg, valamint 14 királyi tanácsos, 7 püspök, 218 nemes, 137 főbb állami tisztséget viselő, 1536 pap, valamint 36 város polgármestere és tanácsa és 197 kerület és törvényhatóság foglal helyet. Valójában az egész ország egységesen felsorakozott a határozat mellé, amely az elkövetkező évben az egyetemes hitvallásokkal, az Ágostai Hitvallással, valamint az 1572-es zsinati határozattal Confessio Fidei címen megjelent, s a svéd egyháznak ily módon hitvallási könyvévé lett.

d) *A találkozó jelentősége.* A fentiekből már eléggé kitűnhet az 1593-as upsalai találkozó jelentősége. Hacsak az aláírók impozáns számát tekintjük, akkor is megállapítható, hogy országos jelentőségű határozatokról van szó. Ha ezenkívül számbe vesszük, hogy milyen ellentétek között született meg s mentette meg ez a találkozó a lutheri tanítás tisztaságát, akkor olyan eseménynek kell felismernünk, amely az egyetemes lutheri keresztyénség számára is sorsdöntő fontosságú. A történelem folyamán a magyar protestantizmus számára sem volt közömbös, hogy Svédországban olyan egyház élt, amely az országot életével és vérével az evangélium védelmére kötelezte az upsalai találkozón. Innen már egyenesen vezetett az út Stangebrohoz, ahol Károly herceg az adott szava ellenére romanizálni akaró Zsigmond királyt fegyverrel emlékeztette az upsalai határozat véres komolyságára, örökké véget vetve a római egyház svédországi kísérletezéseinek. Csak így vált lehetővé azután, hogy a svéd keresztyénség az európai protestantizmusnak, s vele nekünk magyaroknak is védelmére sietett.

A svéd egyház és nép ma hálával gondol Istenre azért, hogy néki ezt a küldetést jelölte ki. Az upsalai találkozó így nyer jelentőséget a mai svéd egyház s a világ egész evangélikussága számára. Saját történelmünk iránti hálánknak is kefejezést adunk akkor, amikor mi evangélikus magyarok sem megyünk el szótlanul ezen évforduló mellett.

Vajta Vilmos.

„Az egyházat Isten tartja fenn és ő is kormányzza. Senki se vélje tehát, hogy mi kormányozzuk és tartjuk fenn az egyházat! Isten kormányzása azonban csodálatos és megfoghatatlan: csak a hit szemével láthatjuk meg.“ (Luther)

A magyar irodalom a népfőiskoláinkon.

Az irodalomtanításnak kettős célja lehet a népfőiskolán: 1. szeretesse meg a növendékekkel a magyar szót, a magyar lelket, hogy a komoly olvasmány állandó lelki szükségletükké váljék, 2. élményszerűen adja át nekik azokat az erkölcsi tapasztalatokat, amelyek az olvasmányokkal kapcsolatosak. Azt az elvet ugyanis, hogy az irodalmi alkotás művelt élvezését elősegítő eszközöket megismertessük a népfőiskolással, el kell ejteni, mert az nem lehet gyakorlatilag a népfőiskola feladata, hogy irodalmi széplelkeket neveljen. Viszont azt az elvet, hogy nyelvünk szóban és írásban való, művelt emberhez illő használatát irodalomtanítással érjük el, a népfőiskola természetszerűleg nem valósítja meg, hanem nyelvünk szóban és írásban való használatát más gyakorlatok útján építi ki a népfőiskolai tanulmányok során.

Így valójában az irodalomtanítás egész közel kerül különös és önálló céljához, valóban az lehet, ami legfőbb hivatása is: a lélekművelés egyik eszköze. De egy lépéssel tovább is kell mennünk: a magyar irodalomoktatásnak a népfőiskolán szerintünk legfőbb célja az olvasmány tartalmi elemeinek az erkölcsi nevelés érdekében való felhasználása, azaz tiszta magyar lélekformálás. Nem szabad elfeledni, hogy az irodalomtanításnak a népfőiskolán e köré a cél köré kell minden mozzanatot beiktatni, s tapasztalatok is azt mutatják, hogy ez a főcél vezet a legjobb eredményhez is. Mert ha a középiskolában nem is általánosan elfogadott elv, hogy az irodalomtanítás nem öncélú, s még ma is ott vagyunk sok esetben, hogy írók ismertetéséből, életkörülményeik, műveik forrásaiból akarunk élettel teljes anyagot átadni a növendékeknek, itt, a népfőiskolán világosan kell látni azt is, hogy a népfőiskolai irodalomtanításnak alkalmazkodnia kell százszázalékosan a való célkitűzéshez, mely a műveltséget a nemzet szolgálatában akarja gyümölcsöztetni. Ha Grundtwig 1864-ben elmondhatta, hogy a dán népet, a dán nemzetet csak új emberekkel lehet újjáteremteni, mennyivel inkább áll ez meg a mi jelen esetünkben. S itt talán azt is el szabad mondani, hogy egyetlen kivezető utunk a sötétségből az, hogy új embereket adunk nemzetünknek. Már pedig ebben az újjáalkotásban és nemzeti közösségben való szétterjesztésében nincsen egyetlen tanítási tárgy sem előttünk, mely öncélúságra törhetne, vagy megelégedhetnék azzal, hogy ismereteket nyujt. Ilyen emberekből, ily nevelésből új emberek nem származhatnak sohasem, csak széplelkek merő ábrándjaként.

Ennek az elvi megállapításnak eredőjeként természetes, hogy: 1. irodalmi alkotások olvastatására, 2. magyar lélekformálás, 3. nyelv- és irodalomismerettel kapcsolatos ízlésnevelés érvényesül a gyakorlatban az irodalomtanításunknál. Azaz legfőbb számunkra a népfőiskolai irodalomtanításban, mint eszköz az olvasmány. Ez azonban egymagában még nem elég. Az olvasmányokat meg kell beszélni, rá kell mutatni és ki kell hámoztatni belőlük az időszerűséget, alkalmazni kell tudni korhoz, saját életünkhöz, s meg kell adni az olvasmánynak azt az ízt is, mely egész közel hozza a népfőiskolást íróhoz, olvasmányhoz egyaránt. De meg kell éreztetni azt is, hogy minden írás nemcsak korszerűséget ad a mának, hanem visszavezet abba a korba is, melyben született és íródott, s így történelmi látást is ad a növendéknek.

A legfőbb eszköz tehát az olvasmány. Azt mondhatnám, hogy ennek kiválasztásán dől el minden célunk és tervünk. S ezért itt merül fel az első egyszerű, de nehéz kérdés is: Mit olvassunk a népfőiskolásokkal, hogy céljaink elérésében az irodalomtanítás segítségünkre legyen? Egyszerű a kérdés annak, aki a történeti menetet tartja irányadónak. Nem nehéz annak akár a nép lelki szemüvegén keresztül is megtalálni az olvasmányok sorozatát. Nehézsége az anyaggal való megbirkózásban és egyöntetűségében merül fel, s problémái ott adódnak, amikor egyenletesen akarja beosztani anyagát, hogy mindenből jusson valami, történeti is legyen, teljes is a megismertetés. Irodalmunk gazdagsága elég lehetőséget nyujt ahhoz, hogy egész közelről megismerkedhessünk kincseivel 3—4—5 hónapos tanfolyam sorozatán, s ha ezt fokozni tudjuk egész addig, hogy

többéves tanfolyamokat állapítunk meg, akkor meg egész egyszerűvé válnék látszólag a munkánk. Mi ezzel a felfogással mégsem értünk egyet. Népfőiskolásaink műveltsége, környezete, lelki alkata mást követel meg szerintünk. Parasztfiaink és leányaink jellemző vonása a *mával való kapcsolat* fontossága és szorossága. Aki ebből az adottságból nézi a helyzetet, az keres magának olyan szempontokat, amelyek útján sokkal inkább érvényesíthető a célkitűzés: a magyar lélekformálás. Induljunk ki irodalomtanításunkban is a mából. Mit jelent ez? Azoknak az ifjaknak, akik elénk kerülnek, kérdéseik vannak, akár egyéni, akár közösségi szempontból illetően. Ezek a kérdések többé kevésbbé a mai parasztifjúságban realizálódtak a föld, a megélhetés, az élet külső és belső nehézségei, a nemzeti élet és népi osztály, egyéb osztályok körül, sőt eljutnak egészen az életérték kérdéséig is. A mai eléggé gazdag és sok célt, problémát felölelő ú. n. népi irodalom ezekből a kérdésekből sok mindent, majd mindent felölelt, kifejtett, megvalósítás felé vitt, legalább elvileg. Keressük ki ezeket az olvasmányokat mai íróinkból, akik elég közel tudnak kerülni a nép fiai felfogásához és életeszményéhez. Olvastassuk Szabó Dezsőt, Kodolányit, Féját, Veres Pétert, Szabó Pált, Illyés Gyulát, Németh Lászlót, Erdélyi Józsefet, Sinkát, József Attilát, Tamásit. Csoportosítsuk a kérdéseket akár írók, akár problémák alapján, akár egy-egy író alapos megismertetésével, de mindig úgy, hogy a kérdéseikre megvilágosító felelet adódjék. Ezzel érjük el azt a fokot, melyre azt merném mondani: *tisztánlátást ad az ifjúságnak saját és közössége helyzetében.* Mert az első fontos és lényeges lépés a népfőiskolai általános nevelésben az, hogy világosságot derítsünk kérdésekre, problémákra az ifjak előtt.

Az első lépés megtétele, a helyzetfelismerés után következik az elmélyítő feladat, mely személyesebbé teheti az irodalommal való foglalkozást és a magyar lélekformálást. Ez sajátosan adódik irodalmunk természetéből, és így könnyen megvalósítható. A kérdésekben tisztánlátó embernek kellő *elmélyülésre* van szüksége, s önmagával, de meg a közösséggel kapcsolatosan is meggyőződhetik a kérdések történelmi szerepéről és lényegéről. Két szempont kell, hogy előttünk álljon: 1. az önmagunkbanézésnél magyar irodalmunk bűntudatos jellemvonása, 2. a közösség szempontjából mindig elénk tűnő erőteljes nemzeti érzés és gondolkozás, mely egész irodalmunkat át és átszövi. Itt kerül a történelem fonala két alakban elénk. A bűntudatosság jellemvonásai felfedezhetők Apáti Ferenc Feddő énekétől egész világosan Balassán, egész protestáns irodalmunkon, Zrínyin, kuruc költészetünkön, Berzsenyi, Kölcsey, Katona, Vörösmarty, Széchenyi, Petőfi, Arany, Eötvös, Kemény, Madáchon keresztül egész Ady-ig, sőt azontúl egészen Reményik Sándorig. Olyan jellegzetességgel állunk szemben, mely igaz, kidolgozás nélkül hever még tudományos szempontból is, de amelyre protestáns, s talán épp evangélikus szempontból nem felesleges felhívni a figyelmet, s népfőiskolában elmélyíteni meg egész közelfekvő, szükségszerű, sőt feltétlen kívánatos is, mert alapjellegzetességet ad. Irodalmunk bűntudatos vonása a magyar lélekformálásnak hacsak egyik, de nélkülözhetetlen fontosságú jellemvonása. És érdekes, de természetes is, hogy ez a bűntudatosság csak Balassánkban és Adynkban emelkedik az egyéni magasság legnagyobb fokára, viszont mint közösségi érzés mindig jelen van, minden századunkban.

A közösségnek nemzetfenntartó lelki ereje, az erőteljes nemzeti érzés, hazafiasságunk tükröződése irodalmunkban közismert, s talán túlontúl el is csépelt. De aki nemcsak történeti szemüvegen keresztül, hanem a lélek szemüvegével is nézi az írói alkotásokat, aki nemcsak fellángolást, frázist, nagyhangú kiállást keres és talál az irodalomban, hanem élményeket is fel tud fedni, ezt az elcsépelt és lejáratott, sok tekintetben közönyösségre nevelő lelki élményt igaz életélménnyé tudja alakítani a történelem és lélek szemüvegén át, mindig újat, merészet és fellángolót, lelkesítőt is tud nyujtani a tiszta érzelem kihámozásából. Itt a költemények szülőélményei, a munkának egészen mélyen a lélekből táplálkozó jellemvonásai domborodhatnak ki olvasó, hallgató előtt. A régi korok, 16. és 17. század épúgy bemutathatja a nemzeti öntudat fejlődésének fázisait, mint a 18. és

19. század öntudatosult élményei a teljes nemzetté való kialakulás lelki ébresztői is lehetnek. S az a szerencsés körülmény, hogy irodalmunknak ez a jellemvonása mindig párhuzamosan halad történelmünkkel, igaz életet, de meg történelmi elmélyülést is szerezhet a népfőiskolásnak, aki akarva-akaratlan megérzi a korok lelkét és leheletét irodalmunk alkotásaiban, egy egész nemzet örömét és fájdalmát vonásaiban.

De nem elég tisztában lenni a helyzettel és önmagunkba nézve a történelem lelkét és leheletét megérezni és mélyen átélni. Nem elég semminő viszonylatban, de legkevésbbé a népfőiskolában. Cselekvő és akarattal telített ifjúságra van szükség, különösen az új magyar élet új magyarjai közt. Irodalmunk telve van azokkal az egyéniségekkel, akik nemcsak a költészet művelésében és irodalmunk fejlesztésében jártak elől, hanem akik szolgálatnak tekintették és vették mindenkor a közösségért való ügyet és harcot. De nemcsak szorosabban vett irodalmunk, hanem egész magyar életünk, nemzeti fejlődésünk számtalan egyéniséget adtak hazánknak, akiknek akarattal teli életük, céltudatos tevékenységük mind-mind alapos tényezői a magyar szellemiség kialakulásának. Ezekre nemcsak felhívni a figyelmet, hanem ezeket, mint irányjelzőköveket állítani ifjúságunk elé kötelesség is, de meg szükségesség is ma, amikor önzetlen s áldozathozó magyar testvérekben oly kevés a lehetőségünk. S különös szerencsénk az is, hogy ezek az alakjaink többé-kevésbbé nagyon is szoros kapcsolatba hozhatók irodalmunkkal. Verbőczy, Zrínyi, Bessenyei, Tessedik, Kármán, Széchenyi, Kossuth, Kazinczy, Wesselényi Miklós, Apponyi nevét említsük csak azok közt, akik e tekintetben számításba jöhetnek, s máris órákra való elmélyülő lehetőséget szereztünk és adtunk egy harmadik, de nem jelentéktelen szempont kidomborításánál is. Aki kevesli a magyar életben a tetteket, a célirányos akaratú egyéniségeket, aki nem veszi észre, hogy a szépérzékünkön, egyéni és közösségi lelkesedésen és bűntudatérzésen felül akarattal telített cselekvő emberek is voltak a magyar életben, akiknek tettei azonban és célirányos akarati cselekvései belső közönyön buktak csak el, sokszor megnemértésen és félreértésen, azok előtt világossá válhatik ebben a megismerésben, műveik részleteinek olvasásán át az is, hogy milyen akaratok fulladtak bele a multban széttagolt társadalmunk közösségi érzés hiányába.

Ha mindezek alapján számbavesszük a mondottakat, akkor azt merem állítani, hogy a népfőiskolai oktatásban az irodalomnak az a szerep jut, hogy a nemzeti öntudatot elmélyítse, kiformálja. Mert aki tisztán lát a helyzetekben, világosan bele tud nézni önmagába és nemzete lelkébe, felismeri a bűnök mellett annak történelmi hivatását és elrendelését is, aki megismeri a céltudatos és akarattal teljes egyéniségeken keresztül a jelenben követendő és szükséges akarati erőt, s mérleget tud állítani a maga akarati tevékenykedésében, s mindezt a közösség felé tudja magában is kiformálni: az öntudatos egyéniség, s nemzeti öntudatában megvilágosodik vagy megerősödik. Hogy pedig evangélikus nevelésünk és népfőiskolai oktatásunk egyik döntő kérdése itt van elrejtve, az nemcsak nem kérdéses, de azt is mondhatnám történelmi elkötelezettségünk is.

Végül még csak néhány gyakorlati kérdést szeretnék érinteni, melyek a következők: 1. az olvasmánytárgyalás módja, 2. az izlésneveléssel kapcsolatos kérdés, 3. az ú. n. világnézeti kérdés érintése, 4. folyóiratok olvastatása, 5. a paraszt öntudat nevelésének kérdése.

1. Az olvasmánytárgyalással kapcsolatban ki kell hangsúlyozni az olvasmány központi, de eszközszerepét, mint fentebb említettük. Az olvasmány tehát cél sohasem lehet, hanem a hozzáfűződő megbeszélésnek, problémafelvetésnek és kihámozásnak kell a lelki tartalmakat megkeresni és megtalálni. Ezért döntőfontosságú az is, hogy mit olvastatunk, s mit tárgyalunk meg velük. Itt a vezető egyénisége kétségkívül nagy szabadsághoz jut, de ez a nagy szabadság époly veszedelem is lehet, mint amilyen áldás, ha a nevelés központi szerepével tisztában van. Ezért tartjuk döntő kérdésnek a népfőiskolánál a nevelés célkitűzésének kérdését, ami köré kell fonni az irodalomtanítás lényegét is. Még csak annyit: a tárgyalás, megbeszélés során a kérdések, problémák felvetése a népfőiskolásokból

adódjék elsősorban, s ne kizárólagosan a vezető kérdéskomplexumaiból származzanak esetleg az ifjak számára idegen vagy távoleső gondolatok. Természetesen ez nem érintheti azt, hogy kellő módon és időben a lényeg kidomborítására súlyt helyezve vezessük rá az ifjakat a tulajdonképeni kérdés fontosságára.

2. Az ízlésnevelés kérdését is már érintettük, s most csak azt akarjuk hangsúlyozni, hogy a történelmi fonal menetében szükséges is rámutatni az egyes korok ízlésirányaira a nélkül azonban, hogy ezekbe túlságosan elmerülnénk vagy épen mélyebben tárgyalnánk az egyes ízlésirányokat irodalomelméleti alapon. Erre tanárok különösen hajlamosak, s ezért nem tartjuk épen szükségesnek, hogy a szaktárgyában elmélyült egyéniséget állítsuk mindenkép az irodalomoktatásunk élére, ha van, és bőviben van olyan egyéniségünk, aki az irodalom lélekformáló kérdéseiben kellő jártasságot és vezetést tud mutatni.

3. Szükséges az ú. n. világnézeti kérdés érintése is itt. Letagadhatatlan, hogy ennek ma mind erősebb szerep jut minden vonalon, de talán egész közel jutunk a megoldáshoz, ha azokat az iránvelveket tartjuk szem előtt, amelyeket mélyebben nem is lehetne kifejteni, mint dr. Reök Iván a Prostestáns Szemle októberben megjelent számában Világnézet és meggyőződés címen. Természetesen arra súlyt kell vetni, hogy élménnyé és egész közelivé tudjuk hozni a kérdés lényegét a népfőiskolások lelkületéhez. Nekünk is fáradoznunk kell azon, hogy világnézet és meggyőződés ne egymással szembenálló, hanem egymást kiegészítő legyen, s így kiegészítve igyekezzék az emberiség itt: a magyarság szellemi kibontakozásának megvilágítására. Sohasem volt talán erre olyan nagy szükség a magyar úton s magyar vonalon, mint épen a mai időkben, amikor a legtöbb félreértés e téren itt tapasztalható a vezetés vonalán is.

4. Szükségünk van az irodalomtanítás kapcsán arra is, hogy folyóiratok olvastatásával szerezzük meg a népfőiskolásokkal a kapcsolatot a jelennel. Magyar Út, Magyar Élet olvastatására nagy szükség van, s gyakorlatilag talán akkor járunk el helyesen, ha a fent vázolt irodalomtanításunk kapcsán a helyzetfelismerés és megismerés után adjuk az ifjak kezébe ezeket a folyóiratokat kiegészítve más, hasonlószellemű és lelki nevelésünk alapjait megerősítő folyóiratokkal. Itt az egyéni hajlam, gondolkodás és ízlés, felfogás tág teret kaphat közöttük is, s időnként alkalmazott rendszeres megbeszélésekben önállósíthatjuk bennük a kérdéseket, megoldásaikat is.

5. Végül beszélnem kell a parasztöntudat nevelésének kérdéséről. Ez a kérdés fontos azért, mert ma már bizonyos oldalakról merő túlzásokba téved. Amig ez az öntudat más osztályöntudatot se nem sértő, se nem lekicsinylő módon büszke vallásig jut el, távol a kisiklásoktól és ferdeségektől, addig részletcél lehet a nagy konszernben bizonyos szempontból, s a részletcéllal elérhetjük a nép fiainak sok kötelezettsége közt a paraszti élet megtartásának és büszke vállalásának azt a hűségét, aminek az utóbbi időszakokban olyan nagy hiányát tapasztalhattuk, s szinte már veszedelmessé kezdett válni ennek az öntudatnak teljes nélkülözése. De minelyt ez az öntudatosság osztály-érzülettévválik, s a történelmi materializmus álláspontját vallja magáénak, akkor veszedelmessé válik, s amilyen készek más osztályok öntudatának ilyetén kialakulásai, olyan veszedelmek rejlenek abban az őserőben, amely osztályharccal csak a saját vérének pusztulását segítheti elő. Az irodalom területén sok csábítás van e tekintetben, s magárahagyás épúgy ezt eredményezheti, mint annak hangoztatása, hogy „te vagy az egyedüli réteg, mely felemelkedést és tisztulást hozhat." Jó ezt is tisztán látni, amikor a „mit ér az ember, ha magyar" kérdésben főkép ezt a tendenciát látjuk egyes oldalakról kifejlődni.

Ezek a források csak arra céloznak, hogy bizonyos népfőiskolai szellemi kérdésekben épúgy az irodalomtanítás mint egyébként a nevelés területén gondolatokat, kívánságokat, aggodalmakat vessenek fel. Úgy érzem, hogy evangélikus népfőiskoláinknak, de meg magyar életünknek is nagy szüksége van arra, hogy olyan nevelési irányt állapítsunk meg, mely a nemzeti öntudat felserkentésére a legalkalmasabb és legmegfele-

lőbb. Úgy érzem, hogy a kérdéseiben tisztán látni akaró, helyzetfelismerő, önmagában elmélyülő, bűntudatos, nemzeti érzésében szilárd és történetileg határozott cselekvő, aktívirányú ember, aki a közösségért vállalja életfeladatát, az az evangélikus típusember is, ha szabad erről beszélni, akinek kialakításától a keresztyén közösségi élet továbbfejlesztését kívánni lehet. Az ilyen emberben öntudatosulhat az az érintett kérdés is teljesen és tisztulhat meg, hogy világnézetre époly szükség van, mint meggyőződésre, mert csak így juthat el az ember szellemi kibontakozásának igaz céljaihoz.

Dr. Belohorszky Ferenc.

Korunk társadalmi válsága*).

Minden társadalomnak van igazi szerkezete, közbenső fokozatokkal. Felépítése szükségképen rangsoros, teljesítmény és vezetői érték szerint tagozott. Igazi, meleg, emberi közösségekre támaszkodik: a családra, a községre, hivatás-szervezetekre stb. Az utóbbi évtizedek európai társadalma ezzel szemben felbomlóban van: egymástól egyre inkább elkülönülő egyének tömegeire atomizálódik, akik magánéletükben elszigetelődnek, közéletükben pedig hangyabolyszerűen összezsúfoltak. Nem fogja őket össze emberi, meleg közösség, melynek kifejlődéséhez emberi, közvetlen érintkezésre volna szükség. Az igazi integráció helyébe ál-integráció lépett, melyet a piac, a verseny, a központi szervezés, a törvény, a szavazó cédula, a rendőrség, a közellátás, a tömegszórakozások, tömegkiképzés hoz létre. Ennek betetőződése a kollektív állam.

Így vázolja fel Röpke, neves svájci szociológus és közgazdász korunk társadalmának jellegzetes képét. Társadalmunk gyökérbetegsége szerinte az *eltömegesedés*, az elproletarizálódás, mely napjainkban oly súlyos válságba vitte. Leírja részletesen, miképen bontakozott ki ez a válság a család, a munka, az osztályok, a közélet, a falu, a város területén s diagnózisát kiterjeszti a nyugati államrendszer és a világgazdaság egészére.

Társadalmunk eltömegesedése tulajdonképen a szabadelvű-demokrata elv félreértése és az azzal való visszaélés folytán jött létre. Kisebb-nagyobb gazdasági monopóliummal biró egyének, érdekcsoportok, részvénytársulási alapon létrejövő szervezetek megbénították az állami akaratot, sőt sokszor fölébe kerekedtek. Egymással megegyezve, az állam egyensúlyozó szerepét paralizálva, elsősorban a maguk önös érdekeit szolgálták. A szellemi és fizikai munkások százezreit termelték ki s magukkal olyan függő helyzetbe hozták, hogy azok emberi mivoltuk, elemi érdekeik rovására is kénytelenek voltak résztvenni a vállalat, üzem egyre nagyobb mértékű racionalizálásában és beletörődni az ezzel járó következményekbe: az elgépiesedett élettempóba, a munkaidőnek mértéken felüli meghosszabbításába, sőt a munkanélküliség fenyegető réme miatt a munkabérek oly mértékű alacsonyságába vagy leszállításába, amely a vállalat termelő és értékesítő eredményével kiáltó ellentétben állott. A társadalom eltömegesedése, atomizálódása és elrögösödése tehát már a demokráciában végbement. A szervezkedő és fellázadó tömegek az állami akarat megragadása felé fordult s a kollektivizmusban, a tekintélyuralmi, kollektiv-tömegállamban látták és keresték az egyetemes megoldást. A kollektivizmus azonban a társadalmi válságot nem szünteti meg, sőt az eltömegesedést és nivellálódást még fokozza s tetőpontjára emeli. Olyan programmot kell tehát adni, amely egyszerre két fronton küzd: a kollektivizmus ellen és a gyökeres revizióra szoruló szabadelvűség ellen. Ez a programm ma még csak kialakulóban van, körvonalait látva, — szerző szerint — építő vagy revizionista szabadelvűségnek, gazdasági humanizmusnak, a laissez faire és a kollektivizmus alternativáját felváltó „harmadik út"-nak lehetne találóan elnevezni.

---

*) *Röpke Wilhelm: A harmadik út.* Budapest, 1943. Aurora-kiadás, 272 lap.

E programm előkészítéséül a szellemtörténeti szemlélet szélességében, kritikai szemmel végigtekint a kapitalizmus fejlődésén, keresve azokat az okokat, melyek elfajulásához vezettek. Tiltakozik az ellen a szélesen begyökerezett közhiedelem ellen, hogy van a világ társadalmának egy archimedesi pontja, amelyből egy lökéssel helyrezökkenthető. Nincs olyan, bármilyen szépen hangzó programm, amely máról-holnapra átalakíthat mindent. Csak el kell fogadnunk s itt a megváltás. A programmok csodavárásában megfeledkezünk tulajdonképeni, sürgető, bár szerényebb feladatainkról. Lassú, türelmes áthangolódási folyamatnak kell végbemennie társadalmunkban, mielőtt megjavulna. Ezért szerzőnk is csak iránymutatást ad, teljes programm helyett, melyet a tudomány komolyságával a jelenlegi ingatag, bizonytalan világhelyzetben nem is lehetne adni.

Meg kell látnunk a paraszti mezőgazdaság szociológiai jelentőségét. Nem általában a mezőgazdaságét, mely feudális, kapitalista, kollektivista formájában époly tömegesítő, mint akár az ipar, vagy kereskedelem, hanem csak a paraszti mezőgazdaságét, mely fínom, természetes szociológiai szerkezetével társadalmunknak az a szigete, melyet az eltömegesedés áradata még nem borított el. Az emberi élet és munkaforma olyan területe ez, melyen az emberi személyiség a maga önálló és szabad kifejtésében minőség-termelést végezhet. A kézműipar és a kiskereskedelem szintén ide számítható. A gazdasági élet differenciálódása, az igények kifínomodása, a személyes teljesítmények fokozódó jelentősége a statisztika szerint megnövelte a kisüzemek számát. A szabómestert és a bútorasztalost aligha szorítja ki valaha is a futószalag, de a szegkovács p. o. nem reménykedhetik ipara újraéledésében. A tömegcikkek gyártása a nagyipar, a minőségtermék készítése a kisipar dolga marad, a kettő versenyében egy időre az áru olcsósága és az ízlés eltömegesedése a nagyipar javára billentette a mérleget, ehhez járult még a tudatlanság és a megszokás is. De ez csak egy ideig maradhat így. A kézműipari termék minőségi értéke és tartóssága mindig visszaszerezheti az előnyt. A tömegtermelésre beállított nagyipart decentralizálni kell, munkásainak életformáját pedig elparasztosítani, legalább addig a mértékig, hogy még versenyképes maradhasson a centralizált nagyüzemmel szemben. Ha a proletarizálódás káros következményeit, melyek az ember teljesítő képességében mutatkoznak, figyelembe vesszük, akkor a gyáripari termelésnek az a technikája és szervezete, mely a legolcsóbb termelést teszi lehetővé, tartósan és az egész társadalom szempontjából a legdrágábbnak bizonyulhat. A szociálpolitika a magasabb bérekkel, a rövidebb munkaidővel s a lehető legszélesebbkörű társadalmi biztosítással még csak tüneti kezelést végez. Magát az alapbetegséget: a proletariátust kellene megszüntetnie és önmagát tenni feleslegessé. Ez a világ elvesztette belső rúgóit, szabályozó erejét, biztonságát, a folytonosság és a bizalom belső lélektani légkörét. Tüneti kezeléssel tehát, amely pl. egyszerű és jobb pénz- és hitelpolitikát, gazdasági stabilitást, a munkanélküliség leküzdését, tervgazdaságot stb. sürget vagy valósít meg, tulajdonképen nem gyógyíthatjuk meg, inkább idültté tesszük a társadalom alapbaját. Az alapbetegséget, a proletariátust kell orvosolni. A monopóliumok leküzdése, a piacok szabaddá tétele, a nemzetközi újjárendezés sokoldalú szerződésekkel, aranyvalutával, mérsékelt védővámokkal, zárt kényszerblokkok, deviza- és kliring-szerződések nélkül: ezek azok a további és legfontosabb követelmények, melyekre szerzőnk rámutat. A gazdasági nagyterek kétoldalú szerződéses kényszerforgalma a világgazdaság szétesését eredményezte, míg a korábbi sokoldalú világkereskedelem lehetővé tette az ipari államoknak, hogy termékeiket messze világpiacokon adhassák el, külföldi adósságaikat megfizethessék s kikapcsolta a nyersanyaghiány és a deviza problémáját. Rámutat végül az államok világszövetségének szükségességére és arra a szellemi, erkölcsi erőre, amely nélkül a puszta külső hatalom nem hozhatja meg a szabadság és egyenjogúság elvének megfelelő megoldást.

A szerző ajánlotta kivezető út egyezteti az egyéni és közösségi elvet. Ma már mindenki belátja, hogy ez a két elv egymást nem zárja ki, hanem kölcsönösen kiegészíti. Ámde a két elv egyeztetése nemcsak egyféleképen

lehetséges, ill. nemcsak úgy ahogyan azt a szerző elénk állítja. Az egyéni és közösségi elv egyeztetésének két fő lehetősége és alaptípusa az individuálisan szociális és a szociálisan individuális társadalmi forma. Mindegyiken belül még többféle változat, színeződés képzelhető el, vagy jött máris létre a valóságban. Kérdés azonban, hogy melyik társadalmi forma az igazi, ill., hogy csak a szerző ajánlotta típusban kereshetjük-e a társadalmi kibontakozás útját? A kérdésnek ezen a pontján immár kényszerű az a belátás, hogy a társadalmi igazság is relatív, függ más, felettes tényezőktől; így elsősorban annak a nemzetnek sajátos alkatától, melynek körén belül meg akar valósulni. Ez szabja meg, hogy az egyéni és közösségi elv milyen arányban egyesüljön kölcsönös kapcsolódásában s a formai főtípuson belül milyen árnyalatokat és színeződést vegyen fel egyik is, másik is. Van olyan nemzet, amely a közösségi elv nagyobb túlsúlyát kívánja, sőt követeli meg a társadalmi egyensúly létrejöttéhez, a társadalmi igazság kialakulásához, e mellett mégis szabadnak érezheti magát, sőt csak így teljesedhetik ki, ami viszont egy másik nemzeti alkat számára már szolgaságot, bénulást, egyensúlyfelborulást jelentene és viszont. Épen ezért a szerző ajánlotta társadalmi típust a szociálisan individuális társadalomformát sem vehetjük egyetlen és az egész világ számára megfelelő, érvényes kibontakozási útnak. Valljuk, hogy egységes, egyetlen világtársadalmi forma nincs, keresnünk kell azonban minden nemzet számára a neki megfelelő, sajátos társadalomformát. Ezeknél a különböző, sokszínű s egymástól eltérő, de úgy lehet, hogy egymással ellentétes formáknak a polifóniájából fog létrejönni a minden időszakban más arcú, folyton mozgásban levő és alakuló világtársadalmi forma és egyensúly. Lehet, hogy elménknek kézenfekvőbb egy típusnak az általánosítása és az összes államokra, nemzetekre, az egész világra való kiterjesztése, de a valósághoz közelebb maradunk akkor, ha nem akarjuk minden áron a teremtett világ sokféleségét és sokszínűségét uniformizálni.

Ferdinánd István.

Botránykövek a zsoltárokban.

A mai ember sok dolgot talál a Bibliában, amin megbotránkozik. Egyesek szívesen keresik is ezeket a pontokat. Hitetlenségüket, tagadásukat és a Szentírás kötelező érvényének a visszautasítását támasztják alá velük. Mások szenvednek a vélt ellentmondások feszültsége miatt és kemény harcot vívnak hitük megtartásáért. Amikor az alábbiakban egy-két ilyen többeket botránkoztató ponttal foglalkozunk, előre kijelenthetjük, hogy az ilyen — talán rosszul értelmezett — botránkoztató pontok megvilágításával senkit sem akarunk és nem is tudunk meggyőzni. A cinikusokat, elvből hitetleneket s azokat, kik Isten-ellenes beállítottságukat intelligens botránkozással leplezik, úgysem lehet egyszerű felvilágosítással a hit útjára terelni. A hitre jutásnak legtöbb esetben nem a megtérés, hanem a megadás az útja. Nem azért nem tudok hinni az Isten szavának, mert nem értem, hanem mert nem engedelmeskedem neki. Inkább szeretnénk azt megmutatni, hogy ezek a sokszor botránkoztató pontok nem akadályoznak meg a hitben. Az ellentmondás gyakran mondvacsinált s esetleg hiányos értelmezésből származik. A legtöbb érthetetlenséget a körülmények, a Biblia történeti és szokásvilágának helyes ismerete már el is oszlatja. Az alábbiakban leginkább a hitükért becsületesen tusakodóknak szeretnénk a segítségére lenni és őket sokszor lankadó kitartásukban erősíteni.

A botránkozások tágabb területe az Ótestámentom. Ennek legtöbbet és legszívesebben olvasott könyvében, a Zsoltárokban is találnak sok megbotránkoztatót. Luther Márton mindjárt az 1. zsoltárnál óv attól, hogy „tehénszemmel" olvassa valaki a zsoltárokat s íme hányan öltik magukra a megbotránkozott arcát már az első zsoltárnál, mivel az olyan megalkuvás nélküli határozottsággal két táborra osztja az embereket. Még Jézusra is hivatkoznak ezzel szemben, hogy ő nem különítette el magát a bűnösöktől. Azonban ha megértjük, hogy itt a gonoszok tanácsán való járástól óv a zsoltáros, akkor ez egészen összhangban van Jézus tanításával, amely éppen ilyen félreérthetetlen határozottsággal két útról szól: a nagy tömegek kárhozatba futó széles útjáról és a kevesek keskeny ösvényéről. Itt is ugyanaz a kérlelhetetlen vagy-vagy áll. Nem lehet két úrnak szolgálni.

Még jobban megbotránkozik az individualizmus nevelte mai ember a bosszú-zsoltárok könyörtelen ítéletein és kívánságain. Itt is tudnunk kell, hogy az Ótestamentom prófétái teljes szolidaritásban, szétbonthatatlan egységben vannak megbízójukkal, a Seregeknek Urával. Szavuk az ő szava, ítéletük az ő ítélete. Továbbmenően ezt a szolidaritást Isten vállalta Izraellel, választott népével is. Ebből a szolidaritásból folyik, hogy Izraelnek ellensége magának Istennek az ellensége és teokráciájának az akadályozója. Valóságban az ellenség az Ótestamentomban mindig — akár nyiltan akár titokban, sokszor a világosság angyalának a képében — Izraelt az igaz hitről is el akarja idegeníteni. Jeremiás üldözői a hazafiasság mezébe öltöztek, valójában pedig a kinyilatkoztatás hitét akarták elorozni a néptől (Jer. 11, 18; 15, 15; 17, 18; 18, 19), Szanballat összeesküvése az egész gyülekezet létét fenyegette Nehemiás idejében (Neh. 4, 4—5; 6, 14; 13, 29; v. ö. Zsolt. 9, 20—21; 10, 15; 69, 23—29; 83, 10—18), vagy Edom, Moab, Babilon Nabukodonozor annak idején Isten népének teljes elveszítésére törekedett (Zsolt. 137, Abdiás 10).

A mai gyenge individualizmus nehezen tudja megérteni, hogy mit jelentettek ezek a tudatos lázadók és összeesküvők Isten országa teokratikus megtestesülésének. Az individualizmus ártalmassá lesz, ha a szervezett vallás meg nem becsülésére vezet. Jézus magasra értékelte az egyes embert és gyilkosaiért imádkozva halt meg, de ezek a római katonák nem tudták, mit cselekedtek. Jézus éppenúgy mint az Ótestamentom, különbséget tesz a tudatlanul és a szántszándékkal elkövetett vétkek, a megtérő és a képmutató, maga igazságában bízó bűnei között. Épp ezért mondja a korabeli farizeusokat mérges kígyók fajzatainak és ítéli őket a gyehennára. Jézus is a pokolra ítéli Kapernaumot, Korazint és Betsaidát s hirdeti Jeruzsálemnek és a világmindenségnek a kikerülhetetlen könyörtelen ítéletet. A szeretet és a harag összetartoznak. Aki nem tud valamiért haragra gerjedni, az nem is tudja azt odaadóan szeretni. Ezek együtt vannak a Bibliában és legvilágosabban s a legmagasabb hatványon magában Jézusban. János, a szeretet apostola sincs ellenkezésben Mesterével, amikor II. levele 9—10. v.-ben olyan könyörtelen eljárást rendel a tiszta tanítástól elpártolókkal szemben, vagy amikor Jel. 6, 9—10-ben a vértanúk nevében szól: „Meddig nem ítélsz még és nem állasz bosszút a mi vérünkért azokon, akik a földön laknak?"

Sokat botránkoztat az Ótestamentomban s közelebbről a zsoltárokban

található bosszúnak a módja (pl. a gyermekek és asszonyok elpusztítása). Hogyha valaki foglalkozott az ásatások nyomán a kánaáni kultúra erkölcsi romlottságával (pl. a sodomai bűn, Astarte sacralis prostitutioja, stb.), az megérti, hogy azon a földön csak úgy lehetett új életet kezdeni, ha a régit gyökerestül kiirtották. A megfertőzött kertből minden fát el kell távolítani s a ragályos betegséggel átjárt állatállományt el kell pusztítani, csak azután lehet újat beállítani. A gyönyörű 106. zsoltár Izraelt éppen a túlságos kímélet miatt feddi, mert a meghagyott bentlakók tőrré lettek számukra, amibe beleesvén az igaz Isten tiszta imádásától idegenedtek el. (Vannak idők, amikor — bármilyen szép is — a pacifizmus nem segít. Pl. Finnország mai helyzete.)

Másik botránykő, amit a Zsoltárok könyvében találnak, a hit által való megigazulás fényében látszott meg. A zsoltárokban sokszor van szó az ártatlanság bizonyítgatásáról. Azonban ha utána kutatunk, kitűnik, hogy ezek a helyek sohasem a bűntelenséget hirdetik, az eredendő bűntől való szabadságot, hanem a hamisan vádolt igazságát (v. ö. Hab. 1, 4) vagy pedig az Isten igéjéhez való hűséges ragaszkodást. Ennek pedig — t. i. az igének — a veleje mindig az egyetlen igazság (I. Móz. 15, 6). A maguk ártatlanságát bizonygató zsoltárosoknak az ajkán leggyakrabban mély bűnbánat és szabadulás, megváltás utáni kiáltás is hangzik. Az ártatlanság leggyakoribb hangoztatása éppen az ú. n. messiási zsoltárokban (22, 40, 69) található, amelyekkel maga Jézus fejezte ki az érzéseit szenvedésének a legnehezebb óráiban s amelyeket az apostolok Urunk szenvedése legtökéletesebb megjelenítőinek tartottak. Természetesen Jézus ajkán ez másképen hangzott, mint más emberek ajkán, de mégis helyet találtak ezek a zsoltárok istentiszteleti alkalmakon és otthoni csendes imádságban az ótestamentomi gyülekezet ajkán. És azóta is nagyon sokszor odakívánkoztak ezek a szenvedő egyház ajkára. A Biblia világának a helyes ismerete fényében nincsen ellentét a hit, hűség és a bűnösség között (simul justus et peccator). Amikor a hívő ember az üdvösség bizonyosságával áll szemben az istentelenekkel, azt nem a maga igazságában bizakodva teszi, hanem arra épít, aki az istentelent megigazítja. (Legvilágosabban ez a 26. zsoltárban, amelyiket a hit által való megigazulás fényében legbotránkoztatóbban önigazságot hirdetőnek tartanak. De ha valaki figyelmesen elolvassa, akkor azt látja, hogy a zsoltáros ott is „az Úrban bízott" 1. v., „kegyelmét" tartotta szeme előtt 3. v., „csoda dolgairól" beszélt 7. v., felmentésért könyörgött 9. v. és „könyörülj rajtam" szállt az ajkáról Istenhez 11. v.)

Pál apostol maga, a hit által való megigazulás leghatározottabb hirdetője, nem tartja tanításával összeegyeztethetetlennek azt, amit Csel. 20, 26-ban mond: „Bizonyságot teszek előttetek a mai napon, hogy én mindeneknek vérétől tiszta vagyok." Vagy mikor a vértanúhalálnak a komor árnyéka sötétlik előtte: „Ama nemes harcot megharcoltam, futásomat elvégeztem, a hitet megtartottam: végezetre eltétetett nekem az igazságnak koronája, melyet megád nekem az Úr ama napon, az igaz Bíró, nemcsak nekem pedig, hanem mindazoknak is, akik vágyva várják az ő megjelenését." (II. Tim. 4, 7—8).

Íme néhány pont a Zsoltárok könyvéből, amelybe belebotlik a boncolgató emberi értelem. Ha megkeressük a megértés kulcsát — látjuk, —

nem akadályozza a hitünket. Így van a Szentírás mindenegyes részével, amin az emberi okoskodás fennakad. Alapos utánjárással, a körülmények, a kor és a Szentírás lelkének az ismeretében nagyon sok világossá lesz. Ami pedig még így sem nyílik meg előttünk, az majd megvilágosodik az örökkévalóságban, amikor többé nem tükör által homályosan, hanem színről-színre világosan látunk. Hisz az is csoda, hogy mi kicsiny, véges, földi emberek a hatalmas, örökkévaló Istennek a világából ennyit is megérthetünk. Jöhetett volna-e Isten közelebb az emberhez, mint ahogy azt megtette a Názáreti Jézusban?! Boldog, aki Őbenne meg nem botránkozik!

Saarisalo Aapeli
helsinkii egyetemi tanár.

SZÉLJEGYZETEK

Az egyházmegyei szeretetszövetség

fogalmával szinte először találkozunk a bányakerületi közgyűlés jegyzőkönyvében. Itt olvassuk, hogy a fóti árvaházat az egyházmegye szeretetszövetsége tartja fenn. Elgondolkoztató tény ez. Nem „hivatalos" egyház, nem alapszabályok után igazodó szervezet, hiszen az „egyházmegyei" megjelölés is inkább külsőleges, hanem a szeretet által létrejött intézmény, amely mögött áldozatkész, imádkozó, *Istennek hálálkodó közösség áll.* De az ilyen közösség és intézménye *jellemző az egyházmegyére is*... Egyházmegyénk van több is, gazdagabb is, népesebb is, de intézményünk nincs elegendő. Ez a hiány is jellemző azokra az egyházmegyékre, amelyekben az együvétartozás csak egyházi közigazgatás szerint való. Sajátságos tünet az, hogy intézményeink létesítése mennyire szűk körök, egyesek munkájának eredménye s a nagyobb közösségekben mennyi nehézségbe ütközünk, ha lelkiismeretét ébresztgetjük. Pedig ha ott nem tudunk eredményeket felmutatni, ahol a *szükségszerűség és a nagyobb tömeg, nagyobb lehetőség együtt találhatók,* mit cselekedhetünk az elesettekért, a szórványokért, a kevesekért? Legyen a néhány példa is buzdító, lelkesítő s útmutatásul szolgáló. Az egyházmegyék pedig igyekezzenek szakítani a közigazgatási jelleggel s igyekezzenek maguk is szeretetszövetséggé formálódni.

A nép felé

falvak és városok tömegei felé tekintenek ma a szemek. A szemek mélyén várakozás, néha aggodalom ül. Csak néhányan, igazán néhányan, figyelnek nyugodt bizalommal. Ilyen izgalmasan forró időknek kellett eljönnie ahhoz, hogy egyházunk is gondolkodjék lényege, összetétele felett. *Az evangélikus egyház nálunk igazán népi egyház!* Számottevő arisztokráciánk nincs, politikusaink, gazdasági szakembereink, a kultúrális életben vezető nagyjaink csak részben születtek előkelőbb, gazdagabb körülmények között. Egy kezünkön megszámolhatjuk azokat a gyülekezeteinket, amelyeknek nagyobb részét alkotja az értelmiség. Kis gyülekezeteink és nagy városi gyülekezeteink tagjai vagy a parasztság vagy a munkásság soraiból jönnek, de ez középvárosi gyülekezeteinket is jellemzi. Vagyonunkat a tömegek fillérei biztosítják. Iskoláink népessége tőlük függ. *Hűségükkel állunk, közömbösségükkel esünk!* Nem feledkeztünk meg erről? Tudja-e a népünk, hogy népi egyház vagyunk? Szereti egyházát éppen ezért? Hajlandó lesz-e erre gondolni, ha kísértések tűzébe kerül? Nem veti szemünkre, hogy előkelősdit játszottunk? Ezekre a kérdésekre lehet feleletet kapni, de... reméljük nem ez a felelet lesz a vádiratunk...

A jövedelmek

megfelelően a háborús kilengésnek, feltünően emelkedtek az élet minden vonalán. A pénz némelyeknek már a bőre alá is eljutott... A falu birtokosai, városok ipari munkásai, kereskedők, iparosok, vállalkozók, pénzemberek évi bevétele meglepően ugrott felfelé. Az államháztartás tekintettel van erre, amikor az ú. n. háborús jövedelmeket erősen adóztatja. De vajjon *egyházunk, gyülekezeteink hogyan használták ki a kínálkozó lehetőségeket?* Mintegy harmadik éve dúl a pénzharc is s bizony nem szabad szégyelnünk azt az álláspontot, amely ennek kamataiból az egyház, az intézmények számára követel. Általános tapasztalat szerint a falvak népének egyházi adója toronymagasságban áll a városi emberek teherválalása fölött. A szakértők szerint, amely gyülekezet az 1944. évben nem törekszik arra, hogy készpénzbevételét növelje, az később már hiába igyekszik „háborús átállítás"-ra, már esetleg a munka soraiból kimaradtak gondozását, segélyezését vállalhatja csupán, ha akad reá anyagi fedezet?! Valamiképen lesújtó az a megállapítás, hogy *egyházunk anyagi életének háború utáni biztosításáról sajtónk egyik részében sem olvashatunk megfelelő tájékoztatást, tanácsot,* ami pedig nagyon-nagyon jó lenne sokak számára. Nem tételezhetjük fel, hogy egyetemes egyházunk nem rendelkezik akár hivatalos, akár tisztséget nem viselő szakértőkkel, sőt ellenkezőleg. Csak meg kellene szólaltatni őket... Ajándékozzuk oda hozzáértésünket másoknak is!

Egyenesen kísértést

is jelent számunkra a reverzálisharc sok keserű tapasztalata és pedig a megtorlás, a büntetés kísértését. Nem csodálható, ha olykor — különösen mások példája láttán — az elkeseredés erőszakos megoldásokat is ajánl és ezek között azt is, hogy akik kárunkra reverzálist kötnek, azokat az egyházból való kitérésre szólítsuk fel. Ez a szigorúság, mint fegyelmező módszer lehet elfogadható, de mint lelki megoldás nem egészséges, sőt nem is megoldás. Látunk példákat arra, hogy a könnyelműek, a befolyás alatt állók, gyakran a tudatlanok egy-két, néha 10—15 év mulva jönnek rá cselekedetük helytelenségére és akkor mindent jóváteszznek! *Senkiről nem szabad lemondani, eltaszítani pedig még kevésbbé!* Az egyház Ura sem mond le a hűtlenekről, mi sem ítéljük el, mint bírák, azokat, akik templomkerülők, közösség-, gyülekezettagadók, hiszen közülük sokszor a legpompásabb laikus munkatársak jelentkeznek szolgálatra. Egészen más lélekkel kell a kérdés megoldását keresnünk. Ott, ahol legnagyobbak a veszteségek, mindig erőteljesebb munkát kell kifejtenünk. Mozduljanak meg az egyházi szervezetek, ifjúsági egyesületek, nőegyesület, Luther Szövetség, tartassanak házi áhitatok, terjesszék az ebből a célból megfelelő hiterősítő evangéliumi sajtót, s ha szigorúság kell, jelentkezzék az az egyházi felsőbb hatóságok állandó segítő kérdőrevonásában! Mint ahogyan egyik református püspök mondotta: a presbitereket is szólítsák néven, hogy mit tesznek a veszteségek ellen... Nem, *semmiesetre sem lehet betegséget halált okozó méreggel „gyógyítani", hanem csakis orvossággal!*

Nagy gyülekezeteink

mult évi reverzális statisztikája, — már amennyire ez ismeretessé vált a közvélemény előtt — megdöbbentően hatott. Mintha évek óta megjelent cikkeknek, elhangzott fogadalmaknak, nekibuzdulásoknak semmi, de semmi jó eredménye nem lenne. Olyan időben, amikor a külső körülmények kedvezőek, amikor az állammal való viszony általánosságban elbírja a kritikát, ilyen tapasztalatok *a belső bajokra utalnak.* A reverzális kérdést nem is lehet minden mástól külön vizsgálni, hanem az egész egyházi élet eseményeiben. Következménye ez annak a szétszakítottságnak, amelyben gyülekezeteink élnek. Hiába alakítjuk egyháztársadalmi szervezeteinket, amelyeknek hálózata az egész országra kiterjed, hiába indul el újabb és újabb rohamra az ébresztő evangelizáció, ha maga *az egyház, mint hivatalos szervezet, nem képes hivatásának eleget tenni.* A nagy gyülekezetek és az esperességek telje-

sen adminisztrációs műhely munkára rendezkedtek be s kihalt belőlük a más, kisebb gyülekezetek felé is irányuló lüktető élet. Márészről figyelemreméltó az a *mély csönd, amely egyházi lapjainkat és gyűléseinket megüli.* Mi az oka annak, hogy évek óta semmi kifogás nem merült fel s az evangélikus papi és laikus közvéleményt csak a halhatatlanságról megjelent írások és az énekeskönyv kérdése mozgatják? Ha minden munkánk tökéletes lenne, bizonyára nem lepődnénk meg a friss adatokon... Ha az egyházi élet egésze nem éli át a megújulást, ha továbbra is folyik a csendes, de szívós személyi ügyápolás, ha mindenki nyugalommal őrzi pozicióját, lesz még más statisztika is, amely azonban már a temetői fejfát is jelenti. A közép és kis gyülekezetek pedig, amelyek az „egyensúlyt" igyekeznek tartani, még inkább magukra maradnak s a reverzális kérdés néhány hűséges lelkész személyes ügyévé alacsonyodik... Ha ezt nem akarjuk, akkor *teljesen át kell szervezni belmisszionkat, adminisztrációs tevékenységünket, sajtónkat, gyülekezeteink egymáshoz való viszonyát, az ifjúságunkkal való foglalkozást!*

IRÓK, KÖNYVEK

Kodály „Iskolai énekgyüjtemény"-e.

Magyar zene-kultúránkban két irányzat küzd a hegemóniáért. Az egyik idegenből jött be. Lüktető ritmusával, újdonságával hódított és nem utolsó sorban azzal, hogy nyugatról származott. Új hangszíneivel, izgató dallamaival csak szaporította híveinek táborát, s nemcsak a város fiatalságát, hanem még a falu „elmaradni nem akaró" leányait, legényeit is megfertőzte.

A fiatalságtól függ most minden!

Ezt az alapigazságot alkalmazta Kodály Zoltán is tanítványaival együtt, amikor az „éneklő magyar ifjúságot" tűzték ki elérendő célul, s az ifjúság ízlését igyekeztek javítani, gyógyítani, megmenteni. Ezért nevelik az ifjúságot a magyar népdal ismeretére. Így született meg az „Éneklő Ifjúság" c. zenei folyóirat és így jelenhetett meg a Nemzetnevelők Könyvtárában a népiskolák könyvei között az Országos Közoktatási Tanács kiadásában, *Kodály Zoltán* szerkesztésében az *„Iskolai énekgyüjtemény"* (6—10 éves tanulóknak).

Előszava szerint most már *„a népiskolai énektanítás gerince a népdal"*.

A nehézség abban rejlik, hogy „mindenkinek az a zene tetszik legjobban, amelyhez gyermekkorában szokott". Aki állandóan a dur-moll hangrendszerben épült dallamok között nevelkedik, annak természetszerűleg idegennek — talán éppen románnak — tűnik a pentatonrendszerű ősi magyar zene.

De nemcsak a magyar zene sajátosságaival nem tud megbékélni a dur-rendszerhez szokott fül, — (nem is szólva arról, hogy csunyának tartja és megveti) — hanem még az őskeresztyén egyházi zene s a belőle fakadt katolikus és protestáns egyházi népének is érthetetlen, elviselhetetlen a számára. Az utóbbi két-három évszázad óta a műzene túlnyomóan a dur-moll hangsorra építkezett s csak az egyházi és népi zene őrizte meg máig is a más, a többi hangsorokat — ezért jutunk most sokszor olyan szomorú helyzetbe, hogy a műzenén nevelkedettek elszakadnak a nép és az egyház ősi kincseitől egyaránt, vagy esetleg a műzene kedvelt alakjait, motivumait, dallam-formáit, ritmusát átültetik az egyházi zenébe is!

A lutheri énekektől és az ősi magyar egyházi népénekektől való idegenkedés is ennek tulajdonítható! Legalább is részben! A dur-rendszer elterjedésével és térhódításával mindinkább háttérbe szorult a régi hangnemek használata. Bach még nem egy művét dór, frig stb. rendszerben

harmonizálta, viszont az újabb korálkönyveinkben még a dór-aeol dallamok alatt is dur-moll összhangzatok szerepelnek! Az egyházi hangnemektől való elszakadás teszi most nehézzé egyrészt a reformáció korabeli erőteljes magyar egyházi énekek elterjedését és megkedveltetését, másrészt még egyes Luther-dallamoknak az énekeltetését is!

Az előttünk lévő új iskolai tankönyv célja az, hogy fülünket ismét hozzászoktassa a magyar zenéhez, az egyházi hangnemekhez s az ősi keresztyén „gregorián" énekléshez is. Javára kell írnunk, hogy a népdalok mellett az egyházi énekek legjavából is nyujt „kóstolót". Megtaláljuk pl. Luther két énekét: *„Nun bitten wir den Heiligen Geist..."* az 1545. strassburgi énekeskönyvből Kozma Andor fordításában és *„Gott sei gelobet..."* az 1524. wittenbergi énekeskönyvből Vietorisz József fordításában. Az 1545. strassburgi énekeskönyvből még két gregorián éneket közöl Kodály: *Anna hálaadó* énekét (I. Sám. 2) és *Debora énekét* (Bírák 5). A *„Jöjj népek Megváltója..."* (Veni redemptor gentium) 15. századbeli dallamát is megtalálhatjuk a Gelei Katona: Öreg Graduáljából való szöveggel, s a Maróthi György debreceni zsoltárfüggelékéből a „Szent vagy örökké" és „Az Úristen nékem édes táplálóm" kezdetű énekeket. Helyet kapott még a könyv anyagában a 8., 65., 68. és 134. genfi zsoltár is.

Az egész ú. n. Függelék memento nékünk evangélikusoknak. Az állam előbbre van, mint mi! Megelőzve mindannyiunkat, kötelezővé teszi olyan egyházi énekek tanítását, amelyekről egyházi berkekben csak most eszmélkednek és most vitázgatnak! Éppen ezért köszönettel kell adóznunk a tankönyv szerkesztőjének, a tankönyvet pedig csak örömmel fogadhatjuk, hiszen teljes egészében egyrészt úttörő, másrészt *előkészítő munkát végez az egyházi énektanítás számára is!*

Brenner Imre.

Péter János: *„Az Úr pedig..."* Jónás próféta könyvének gyülekezeti magyarázata. Budapest, Sylvester kiadás. — Jónás próféta történetét az eleven életszerűség talaján, a ma is Isten elől futó emberek, vele dacoló megkeményedett szívű istentelenek, az Isten üdvösségrevezetését akadályozni akaró botor hitetlenek szemének felnyitására mély megértéssel és megérzéssel tárja fel a szerző s elsősorban azoknak szánta ezt a füzetet, akik a gyülekezeti bibliaórákon közvetlen melegséggel igyekeznek elvezetni híveiket az ótestámentomi igehirdetés mindig személyes döntés elé állító tartalmának hívő megragadására. Pálfi.

Szabó Pál: *Tíz esztendő.* Budapest, Turul-kiadás. — Az a tíz esztendő, melyet Szabó Pál ebben a regényében leír, a trianoni Magyarország utolsó küzdelmes évtizede: a márciusi ifjúság reformkora s a magyar népi gondolat előretörése. Ekkor indul hódító útra a népi irodalom, melynek Szabó Pál egyik legelső s ma már „beérkezett" munkása. A regény ezt a korszakot jórészt az önéletrajznak regényszerűen feldolgozott formájában írja le. Ez érteti meg, ha a cselekmény szinte háttérbe szorul s a könyv sokszor fejezeteken keresztül a politikai, sőt pártpolitikai röpirat jellegét ölti. Szabó Pál a parasztságból és pedig a bihari parasztság gondolatvilágából figyeli a dolgokat és ennek a sok igazságmozzanattal teli, de végeredményben mégis egyoldalú szemléletmódnak az érvényesüléséért küzd. Így, ha regényszerűség tekintetében Szabó Pálnak ez a könyve visszaesést jelent is ismert paraszt-trilógiájához képest, viszont annál érdekesebb mint a népi gondolat megszületésének és kialakulásának egyik dokumentuma. K.

Szabó Pál: *Emberek.* Budapest, Franklin-Társulat. — Egy bihari falusi fiúnak jórészt az első világháborúban játszódó történetét állítja elénk Szabó Pál. A falu rajza s benne az „emberek" képe sok tekintetben emlékeztet Szabó Pál paraszt-trilógiájára: ehhez képest nem is mond újat. Bertalan, a főhős sok küzködésen, a világháború szörnyű átélésein keresztül magasztosul fel az életet és szabad eget követelő magyar paraszt alakjáig. Mellette Juliska üde, tiszta alakja emel fel, míg a falusi postamesterné züllött-

sége sokszor megfestett és részben túlságosan naturalista színeivel inkább tehertétele, mint új emberlátása a regénynek. r.

Nagy István: *A Boldog-utcán túl.* Budapest, Magyar Élet kiadása. — Nagy István, a munkássorból felemelkedett erdélyi író regényeiben az erdélyi magyar munkássorsot ábrázolja. E kötet elbeszélései ugyanezeknek az embersorsoknak a sokszor remekbe formált karcolatai. A falujából a városba szakadt és oda mindig visszavágyó paraszt, aki végül akarata ellenére is elproletarizálódik, családjának a nyomora és pusztulása, háborúban, idegen uralom alatt: különféle változatokban ez Nagy István alaptémája, melyet legtöbbször megrázó erővel, lélekbemarkoló színekkel fest meg. Az új magyar irodalomnak egyik gyöngye ez a kötet életesen megrajzolt alakjaival, sokszor ízes humorával, sokszor fájdalmas melankóliájával. Nekünk azért is tanulságos, mivel rádöbbent a szocializmus, vagy még inkább a „szakszervezet" kérdésére: hogyan ragadja meg és nyeli el a szakszervezet a magára maradt, társtalan munkást, hogyan tölti el új életcéllal. Mindezt jórészt azért, mivel csődöt mondanak azok a közösségek, első sorban az egyház, melyeknek a magányosságban eltömegesedett munkásnak otthont kellene teremteniök és őt sorsában felemelve, tanítva igazi lelki táplálékkal kellene ellátni. Nagy István könyvének nemcsak mint irodalmi alkotásnak van mondanivalója számunkra, hanem mint a munkásság lélekrajzának is. K.

Szondy György: *A bőrmedália lovagjai.* Budapest, Új Idők irod. intézet kiadása. — Ez az ifjúsági regény kiemelkedik átlagos ifjúsági irodalmunkból s ezért megérdemli, hogy róla folyóiratunkban is megemlékezzünk. Olvasásakor a felnőtt olvasó is fiatalnak érzi újból magát és a minden nemes és szép dologért lelkesedő, idealizmussal teli diákéveibe képzeli magát vissza. Komoly, tiszta ifjúsági regény, mely olvasóját szórakoztatva neveli. Azok a „lovagi" erények, melyeket a mai diák életébe visz bele, sokszor persze nagyon is távol vannak a valóságtól, — de éppen ez figyelmeztet a nevelő környezet óriási felelősségére. D. I.

Victor János: *Református Hiszekegy.* Budapest, 1943. A Református Traktátus Vállalat kiadása. Ára 12 P. — Nem népszerű dogmatika akar ez a könyv lenni — mondja az előszóban a szerző, — sem nem teológusoknak szánt szakmunka, hanem a magasabb értelmiséghez szól a református keresztyén hitről. Körül akarja vezetni őket a református keresztyén hit világában a Hiszekegy vezérfonalának felhasználásával. Az egyház tanítását adja, amikor az Apostoli Hitvallást magyarázza, mégis az egyéni hit bizonyságtétele melegíti át és színezi mondanivalóit. Így lesz a könyvnek határozottan missziói jellege. E tekintetben márcsak terjedelménél fogva is — 350 oldal — egyedülálló és hézagpótló a magyarnyelvű irodalomban. Pompás, találó meghatározásait rengeteg példával, hasonlattal teszi szemléletessé. Ízes magyar nyelve külön is élvezetes. Victor János legújabb munkája gazdag ajándék az egész magyar protestantizmusnak. G. Gy.

Csikesz Tibor: *Uram, hogy lássak.* Elmélkedések. Nagyvárad, 1943. — Nem szokványos értelemben vett prédikációs könyvet nyujt a szerző, hanem számot vet az előszó és az írott betű különbözőségével. Ezért valóban elhangzott igehirdetések átdolgozott formában, mint elmélkedések szólnak hozzánk. Bevezetésen s egy a prédikációról szóló tanulmányon kívül húsz elmélkedésben keresi a mai ember szívéhez az utat. Talán ez a legjellemzőbb vonása. Ez okozza, hogy sokszor kevésbbé írásmagyarázat, mint inkább előadás jellegű az igehirdetése. G. Gy.

Ablonczy Dániel: *Így szól az Isten.* Gyakorlati írásmagyarázat Ámos próféta könyvéhez. Sárospatak, 1943. — Ígéretes elindulás Ámós próféta könyvének „gyakorlati", helyesebben a keresztyén „igehirdetést előkészítő" magyarázatára s éppen ezért a lelkészek és vallástanárok haszonnal forgathatják. Magának a szövegnek a felosztása és a szakaszok teológiai tartalmát ügyesen összefoglaló címek alá állítása sikerültnek mondható. Csak azt

nem értjük, hogy miért vegyíti a teológiait a tisztára filológiai módszerrel olyképpen, hogy az filológiainak kevés, „igehirdetés- előkészítésnek" pedig sok. Sok kivetni valóval tehermentesítette volna könyvét és nem kerültek volna bele sokszor nagyon is kétesértékű etymologizálások, ha a filológiai alapvetésnek szánt részeket elhagyja. Egyes megállapításaival sem tudunk egyetérteni: „Az Ige nem értékrendszer, s így nem átélhető valami". A „hivatalos" és „hivatásos' fogalmak jelentéstartalmával is bajok vannak! Jobban vigyázhatott volna a német idézetek nyelvi helyességére. Egyébként pedig nem tartjuk helyesnek, hogy németnyelvű idézetekkel segít ott, ahol magyarul nincsen mondanivalója. Mire való akkor a jegyzet?! Szűkebbre szabott marékkal többet fogott volna s ez intsen mindenkit arra, hogy a módszer nem is olyan mellékes a tárgyi lényeg érvényesítésében. Pálfi.

Török Sándor: *Örök vasárnapok.* Budapest, Franklin-Társulat. — Török Sándor a rendkívül érzékeny lelkű, magános írók közé tartozik. Erdélyből származott és nosztalgiás Erdély-szeretete végighúzódik írásain. Még a huszas évek elején került Budapestre és itt, az „idegen város"-ban, az inflációs és konjunkturás években alapozta meg hírnevét. Érzékeny lelkét mindmáig betölti a nehéz sor, melyet ifjúságában szenvedett el. Az „Örök vasárnapok" is ilyen hangulatokkal van tele: saját fiatalsága elevenedik meg benne, de úgy, hogy hátterül hozzá a román megszállás alá került Erdély mesteri kézzel megrajzolt első évei szolgálnak. De ez csak háttér saját életsorsának a tükröztetéséhez. Így lesz a regény vallomássá és ez teszi a sokszor hosszúra nyúló, szinte fárasztó önmarcangolásszerű lélekelemzéseket elevenné. A kaleidoszkópszerűen változó átélések mögött pedig mindenek végső titokzatos mélységeként ott van az Isten-keresés. A modern ember egész lelki tragédiája benne van abban a megfigyelésben, hogy környezetének emberei magukra maradtak s noha „a külső kötelékeket szorongatták görcsösen, de legbelül, önmagukban, Isten nélkül lévén... egymásra rátalálni vagy egymáshoz visszatalálni nem tudtak". Megoldást, kivezető útat Török Sándor ebből a helyzetből regényében még nem lát, noha beszél arról, hogy ő maga megtalálta Istent. K.

Sőtér István: *A templomrabló.* Franklin Társulat kiadása. — Egészen különleges könyv! Különös korban, színesek által megszállt magyar városban különös öregek és fiatalok. Belföldi exotikus jellegű regény, meglepő fordulatokkal és sok lelki exaltáltsággal. Ha fiatal is Sőtér István, írása nem árulja ezt el, annyira komoly és mély a mondanivalója. Meglepően jártas a katolikus ceremoniákban s papi emberek lelki világának jó ismerője, azért protestánsok különös érdeklődéssel olvassák regényét. Aki elmélyed Sőtér István könyvében, hamar elfelejti a ma világát: olyan hatást gyakorol olvasóira. Nagyon ajánlható mindenkinek, aki szereti az újszerű témát. Írójával bizonyára sokszor találkozunk még újabb regénysikerrel kapcsolatban. V. L.

Kassák Lajos *Karácsonyiék.* Budapest. Új Idők Irodalmi Intézet kiadása. — Csak Kassák Lajos mer olyan témát választani, amilyent a „Karácsonyiék"-ban is választott. Szürke emberek szürke élete. Eseménytelen és mégis megannyi változatosság: ezt csak azok értékelhetik igazán, akik éltek már szűk munkáslakásokban, dolgozó emberek között. Mindenek középpontjában ott áll az anya. Tőle függ a család sorsa, kiegyensúlyozottsága vagy szenvedélyek uralomra jutása. Dicsfény sohasem jut homlokára! Kassák, a maga mélységes, művészi meglátásával tárja elénk ezt a sokak előtt ismeretlen küzdő világot. Könyve mentes minden osztályharcos gondolattól és mégis azért a társadalmi osztályért harcol vele, amelyben csöndes értékek vesznek el a hangoskodók mellett. Ismét szolgálatot tett tehát a munkásságnak, amelynek művészi és jogos képviselője. V. L.

Szerkesztésért és kiadásért felelős: **Lic. Dr. Karner Károly.**
Baross-nyomda: Uzsalv és Koncz (Harangszó nyomdája) Győr, Andrássy-út 24.

Olvasd! **Terjeszd!**

A Keresztyén Igazság kiadványai:

Dr. Luther M.: *Így imádkozzál.* Egyszerű útmutató az imádkozáshoz. II. kiadás. 60 fillér.

Pröhle Károly: *Keresztyén magyar lelki egység.* Ára 30 fillér.

Groó Gyula: *Halál, feltámadás, örökélet.* 30 fill. (II. kiadás.)

Balikó Zoltán: *Győzelem földjén.* 20 fillér.

„ „ *Hősök, keresztyének.* 30 fillér.

Scholz László: *Isten a mi oltalmunk.* II. kiadás. Ára 20 fill.

Dibelius Ottó: *Jézus Krisztus egykor és most.* Elfogyott.

Karner Károly: *Evangélium, magyarság.* 10 P.

„ „ *Isten igazsága.* (A Római levél magyarázata) fűzve 10 P, kötve 14 P.

„ „ *Máté evangéliuma.* Elfogyott.

„ „ *Állam és felsőbbség.* 1 P.

„ „ *Halhatatlanság vagy feltámadás.* 1.20 P.

Kiss Jenő: *Törvény vagy evangélium.* (A Galáciai levél magyarázata.) 3 P.

Scholz László: *Jézus Krisztus.* 2.20 P. (Tömeges rendelésnél kedvezmény.)

Megrendelhetők a „Keresztyén Igazság" kiadóhivatalában, Sopron.
A könyvek ára befizethető a Keresztyén Igazság kiadóhivatal, Sopron, 45.031. sz. csekkszámlájára.

Baross-nyomda: Uzsaly és Koncz (Harangszó nyomdája) Győr, Andrássy-út 24.